

Мазяр О. В. Психічний контрапункт як психологічне поняття // Матеріали лонгітюдної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з дня народження Г.С. Костюка (січень – грудень 2019 року, м. Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. – С. 58-60.

Мазяр О.В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціальної та практичної психології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ПСИХІЧНИЙ КОНТРАПУНКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ

Психологічна наука постійно перебуває у пошуку термінів, які адекватно описуватимуть феномени людської психіки. Звідси її метафоричність, схильність до запозичень, зокрема з області мистецтва. Остання обставина пов'язана з тим, що мистецтво, вочевидь, чи не найбільш автентично відображає первинність людського сприймання, тоді як філософія, біологія й особливо математика є продуктом потужної аналітичної діяльності, яка спрямована на нівелювання потокового абсурдного матеріалу психіки, впорядковує і структурує його. Власне, труднощі розвитку психології у тому й полягають: інструментарій, який пропонується природничо-науковою парадигмою, не здатен адекватно розкрити сутність психічних феноменів людини. Так, рефлекторний принцип психічної діяльності, який є адекватним для пояснення активності тварини, не може бути екстрапольований у такій формі на людину. Це знайшло відображення у психофізичній (психофізіологічній) проблемі. Більше того, це спричинило принаймні часткову відмову від природничо-наукової парадигми і розбудову її гуманітарного зразка, який, втім, так само перебуває у глухому куті. Принаймні психодіагностика досі перебуває у пошуку валідних методів дослідження. У. Мішелем доведено, що показники особистісних опитувальників слабо корелюють з показниками реальної поведінки [9].

Одна з ключових проблем – пошук терміну, який би розкривав сутність психічного процесу з огляду на одночасну дію антагоністичних психічних

процесів, зокрема першосигнальних імпульсів і другосигнальних знаків. Відомо, що друга сигнальна система спрямована на нівелювання впливу першої, але водночас взаємодіє з нею, зазнає відповідної трансформації і в результаті сягає консонансу [3], що відображено у поняттях конгруентності, гармонійності, самоактуалізації, Самості. «Потік свідомості» [4], «багато-багатозначні зв'язки» [6] певною мірою відображають психічну поліфонічність людської психіки, проте їм істотно бракує вказівки на автономність сигнальних систем, їхню єдність у взаємному протистоянні. Достатньо вдалими, на нашу думку, може бути термін «контрапункту», запропонований у приватній бесіді академіком В.О. Моляко. Контрапункт є музичним терміном й означає поєднання кількох мелодійних ліній.

Евристична цінність цього поняття полягає у тому, що контрапункт, з одного боку, передбачає мелодійний консонанс, але з іншого – у буквальному розумінні передбачає протиставлення нот (від лат. *punctum contra punctum* – нота проти ноти, точка проти точки). Контрапункт дає широке поле для показу синхронності окремих ліній (голосів), в окремих випадках загострює їхню відмінність, домінантність і водночас виявляє їхню гармонійність. Прикметно, що у музиці з часом змінилося уявлення про контрапункт як гармонійне утворення і відтепер робиться акцент на дисонансі звучання окремих голосів. Це дозволяє вибудовувати оригінальність тієї чи іншої партії, не втрачаючи при цьому загальної гармонії звучання.

Властивості контрапункту можна екстраполювати на психічну площину, яка так само має проблему інтерпретації індивідуального в межах типового [7]. Але не менш важливим за показ психічного дисонансу у консонансі (індивідуального в типовому) є розуміння структури психічного акту. Контрапункт може мати різну будову: нота проти ноти, одна нота проти двох або чотирьох інших, зміщення нот одна відносно одної. Це може відображати процес парабіозу – зіткнення двох нервово-психічних реакцій, які не можуть досягти гальмування й утворюють основу для амбівалентних емоцій [2]. Це, в свою чергу, готує підґрунтя для формування знаків, які мають бінарну структуру [1; 8], в якій один з елементів є домінантним (усвідомлюваним), а інший –

субдомінантний (неусвідомлюваний) [5]. Вказані опозиції емоційного й когнітивного штибу стають тими точками контрапункту, які, утворюючи загальну гармонію психічної діяльності, дискретно набувають дисонансу, який об'єктивується у невротичних розладах.

Таким чином, констатуємо, що загальна психологія вивчає структурно-функціональні особливості психічного контрапункту, вікова психологія – його онтогенетичну специфіку, педагогічна психологія – загальні умови створення психічного консонансу, диференційна психологія розглядає шляхи побудови індивідуального консонансу, а психотерапія – характер контрапунктного дисонансу, що може набувати як тимчасової конфігурації (спектр невротичних розладів), так й усталеної (спектр психотичних розладів).

Список використаних джерел

1. Валлон А. От действия к мысли: очерк сравнительной психологии / Пер. с фр.; Общ. ред., вст. ст. А. Н. Леонтьев. М. : Издательство иностранной литературы, 1956. 240 с.
2. Введенский Н. Е. Избранные сочинения по физиологии. В 2 ч. М. : Издательство Юрайт, 2017. Ч. 1. 506 с.
3. Гальперин С. И. Физиологические особенности детей. М. : Издательство «Просвещение», 1965. 244 с.
4. Джеймс В. Научные основы психологии / Пер. под редакцией Л. Е. Оболенского. С.-Петербург : «С.-Петербургская Электротпечатная», 1902.
5. Мазяр О. В. Структурні особливості знаку в умовах неврозу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 5. С. 60–65.
6. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. М. : Педагогика, 1986. 256 с.
7. Мерлин В. С. Связь социально-типичного и индивидуального в личности. *Вопросы психологии*. 1967. № 4. С. 34-43.
8. Поршнева Б. Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеонтопсихологии). М. : «Мысль», 1974. 487 с.

9. Росс Л., Нисбетт Р. Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии. М. : Аспект-Пресс, 1999. 429 с.